



บทที่ 2

สิทธิของบุคคลตามกฎหมาย

เมื่อกล่าวถึงสิทธิของบุคคล ความหมายของสิทธิจะเป็นสิ่งสำคัญที่ชี้ให้เห็นว่า สิทธินั้นเป็นสิ่งที่ได้มีขึ้นก่อนแล้วมีกฎหมายรับรอง หรือเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นโดยมีกฎหมายรับรอง เมื่อได้พิจารณาถึงความหมายของสิทธิแล้วจะพิจารณาถึงองค์ประกอบของสิทธิว่ามีประการใดบ้าง และประเภทของสิทธิมีกี่ประเภท และเมื่อบุคคลมีสิทธิ บุคคลก็จะต้องมีการป้องกันมิให้บุคคลภายนอกเข้ามารบกวนสิทธิของตน อันเป็นเรื่องการคุ้มครองสิทธิ

2.1 ความหมายของสิทธิ

การศึกษาความหมายของสิทธิ จะพิจารณาถึงทฤษฎีกฎหมายเป็นสำคัญ เพราะความเข้าใจในทฤษฎีกฎหมายดังกล่าว จะเป็นรากฐานนำไปสู่ความเข้าใจในความหมายของสิทธิต่อไป¹ ทฤษฎีกฎหมายที่สำคัญมีอยู่ 2 ทฤษฎีคือ

2.1.1 ทฤษฎีกฎหมายธรรมชาติ (Natural Law)

กฎหมายธรรมชาติ หมายถึง กฎหมายซึ่งเกิดจากธรรมชาติ มีอยู่

¹วิชฌุ เกรื่องาม, ความรู้เบื้องต้นทางปรัชญา (กรุงเทพมหานคร: คณะนิติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2530), หน้า 133.

แล้วในธรรมชาติ อยู่เหนือกฎหมายของมนุษย์ และใช้ได้ไม่จำกัดเวลาหรือสถานที่²

ทฤษฎีกฎหมายธรรมชาตินี้มีวิวัฒนาการมาเป็นลำดับ เริ่มตั้งแต่ความเชื่อเดิมที่ว่าธรรมชาติอันเป็นที่มาของสิทธินั้น คือ ปรากฎการณ์ตามธรรมชาติ เช่น แสงสว่าง ความร้อน ซึ่งเป็นสิ่งที่มีมาเองตามธรรมชาติ ต่อมาก็เริ่มนำความคิดเรื่องธรรมชาติไปปะปนกับคตินิยมทางศาสนา โดยเฉพาะอย่างยิ่งในช่วงเวลาที่คริสต์ศาสนาเรื่องอำนาจก็เกิดความคิดขึ้นว่า ธรรมชาติ คือ พระผู้เป็นเจ้า (God) เพราะพระเจ้าเป็นผู้บันดาลให้เกิดมีทุกสิ่งทุกอย่างขึ้น แต่ในสมัยคริสต์ศตวรรษที่ 19 เป็นต้นมา ผู้ที่เห็นว่าธรรมชาติไม่ใช่พระเจ้านี้มีจำนวนมากขึ้น ในที่สุดจึงเห็นกันว่า ธรรมชาติ คือ ความรู้สึกผิดชอบชั่วดีของมนุษย์³ ทั้งนี้ไม่ได้หมายความว่ากฎหมายธรรมชาติ เป็นสิ่งที่มนุษย์จะคิดเอาเองได้ตามใจชอบ เพราะมนุษย์แต่ละคนยังมีความคิดเห็นไปในทางคุ้มครองรักษาประโยชน์ส่วนตัวอยู่ แต่มนุษย์ย่อมรู้สึกว่าการกฎหมายธรรมชาติย่อมมีอยู่อันเกิดมาจากความรู้สึกผิดชอบชั่วดีของมนุษย์เอง⁴ เช่น การที่รัฐออกกฎหมายมากดขี่ข่มเหงประชาชน ย่อมขัดต่อความรู้สึกผิดชอบชั่วดีหรือความเป็นธรรมในสายตาของมนุษย์ทั่วไป กฎหมายนี้จึงขัดต่อกฎหมายธรรมชาติ

ศูนย์วิทยทรัพยากร

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

² หยุด แสงอุทัย, ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับกฎหมายทั่วไป, พิมพ์ครั้งที่ 10 (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2527), หน้า 119.

³ วิษณุ เครืองาม, ความรู้เบื้องต้นทางปรัชญา, หน้า 117.

⁴ หยุด แสงอุทัย, ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับกฎหมายทั่วไป, หน้า 120.

ลักษณะสำคัญของกฎหมายธรรมชาติ อาจแบ่งได้ดังต่อไปนี้ คือ

1. เป็นกฎหมายที่ใช้ได้โดยไม่จำกัดเวลาและสถานที่
2. เป็นกฎหมายที่อยู่เหนือกฎหมายของรัฐ ถ้ารัฐออกกฎหมายขัดแย้งกับกฎหมายธรรมชาติ กฎหมายนั้นก็ใช้บังคับไม่ได้⁵ เช่น กฎหมายธรรมชาติมีหลักไม่ทำร้ายผู้อื่น⁶ รัฐจะออกกฎหมายกำหนดให้การทำร้ายผู้อื่นไม่มีความผิดไม่ได้ เพราะเป็นกฎหมายที่ขัดแย้งกับกฎหมายธรรมชาติ กฎหมายของรัฐในลักษณะเช่นนี้ย่อมใช้บังคับไม่ได้

แนวความคิดเรื่องกฎหมายธรรมชาติ เริ่มเป็นระเบียบและวางรากฐานเป็นครั้งแรกในปลายสมัยกรีก เมื่อพวกสโตอิก (Stoic) รุ่งเรืองขึ้นจนแผ่ขยายอิทธิพลเข้าไปในโรม นักปรัชญาโรมันในสมัยนั้นยอมรับความคิดนี้ โดยมุ่งจะใช้เป็นข้อต่อรองโต้เถียงกับผู้ปกครอง ซึ่งกล่าวถึงสิทธิของพลเมืองซีเซโร (Cicero 106 - 43 B.C.) เป็นนักปรัชญาคนสำคัญซึ่งอธิบายเรื่องนี้ไว้ โดยซีเซโรเห็นว่า กฎหมายธรรมชาติเป็นหลักสำคัญในโลก และมีลักษณะเป็นสากล บรรดาคำสั่งคำบัญชาของรัฐชาติปิตัย์ทั้งปวง ต้องอยู่ใต้กฎหมายธรรมชาติ⁷

⁵ วิชาญ เครื่องาม, ความรู้เบื้องต้นทางปรัชญา, หน้า 120.

⁶ ปรีดี เกษมทรัพย์, นิติปรัชญา, พิมพ์ครั้งที่ 2 (กรุงเทพมหานคร: มิตรนราการพิมพ์, 2531), หน้า 207.

⁷ เรื่องเดียวกัน, หน้า 116-120.

ในสมัยกลางเป็นช่วงเวลาที่ยุโรปกำลังฟื้นตัวหลังจากที่คริสตศาสนาเรืองอำนาจ จึงมีการอธิบายว่า ธรรมชาติ คือ พระผู้เป็นเจ้า ปรัชญาเมธีทางกฎหมายธรรมชาติที่สำคัญผู้หนึ่ง คือ นักบุญโทมัส อควินัส (St. Thomas Aquinas ค.ศ. 1226 - 1274) ได้อธิบายว่า กฎหมายเป็นระเบียบแบบแผนสำหรับมนุษย์ทั้งหลายที่จะต้องยึดถือปฏิบัติ ระเบียบแบบแผนบางอย่างเกิดจากมนุษย์ตราขึ้นบังคับใช้แก่มนุษย์ด้วยกันเอง แต่ระเบียบแบบแผนบางอย่างอาจเกิดจากพระผู้เป็นเจ้ากำหนดขึ้นให้มนุษย์ปฏิบัติตามก็ได้ ระเบียบแบบแผนประเภทนี้ย่อมมีลำดับศักดิ์หรือฐานะสูงกว่าระเบียบแบบแผนที่มนุษย์ตราขึ้นเอง นักบุญโทมัส อควินัส ได้จำแนกประเภทของกฎหมายออกเป็น 4 ประเภท คือ

1. กฎหมายนิรันดร (Lex Aeternal, Eternal Law) หมายถึง กฎเกณฑ์สูงสุดที่ตราขึ้นโดยพระผู้เป็นเจ้า เพื่อกำหนดกฎเกณฑ์ของธรรมชาติให้เป็นไปเช่นนั้นนิรันดร กฎเกณฑ์นี้ใช้บังคับแก่มนุษย์และสัตว์ตลอดจนสรรพสิ่งทั่วสากลโลก

2. กฎหมายธรรมชาติ (Lex Natural, Natural Law) หมายถึง กฎเกณฑ์ที่เกิดขึ้นตามธรรมชาติของมนุษย์ โดยเกิดจากการที่พระผู้เป็นเจ้าบันดาลให้มนุษย์รู้จักเหตุ รู้จักผล รู้จักความชั่ว รู้จักความดี ภายใต้งานที่หน้าที่ถูกต้อง

3. กฎหมายศักดิ์สิทธิ์ (Lex Divina, Divine Law)

^๕ จรัญ โฆษณานันท์, นิติปรัชญา, พิมพ์ครั้งที่ 2 (กรุงเทพมหานคร: หจก. โรงพิมพ์ชวนพิมพ์, 2532), หน้า 136-140.

หมายถึง กฎเกณฑ์เกี่ยวกับศาสนจักรที่แสดงออกทางคัมภีร์ไบเบิล และคัมภีร์ศักดิ์สิทธิ์อื่นๆ ตลอดจนสมณสาส์นของพระสันตะปาปา

4. กฎหมายมนุษย์ (Lex Humana , Human Law)

หมายถึง กฎเกณฑ์ที่มนุษย์ตราขึ้นใช้ปฏิบัติระหว่างมนุษย์ด้วยกันเอง^๑

กฎเกณฑ์ที่มนุษย์ตราขึ้นใช้ปฏิบัติระหว่างมนุษย์ด้วยกันเองนั้น ถ้าขัดหรือแย้งต่อกฎหมายธรรมชาติ ย่อมไม่มีสภาพบังคับอย่างกฎหมาย เพราะกฎหมายธรรมชาติ คือ กฎหมายของพระเจ้าเป็นเจ้า บทบัญญัติสิบประการในคริสต์ศาสนา จึงเป็นแม่บทของกฎหมายทั่วโลก หรือเป็นบทบัญญัติสากล เพราะฉะนั้นอาจกล่าวได้ว่า นักบุญโทมัส อควีโนส เป็นผู้นำเอาทฤษฎีกฎหมายเข้ามารวมกับหลักธรรมในคริสต์ศาสนา และได้วางรากฐานเป็นปีกแผ่นนับแต่บัดนั้นเป็นต้นมา^{1๐}

กฎหมายธรรมชาติ เป็นกฎหมายที่ว่าด้วยความถูกต้องเหมาะสมและความผิดซึ่งเป็นคุณค่าทางจริยธรรม และมีลักษณะเป็นนามธรรม (Abstract) จนกระทั่งอาจทำให้คิดไปได้ว่าเป็นกฎเกณฑ์ที่เลื่อนลอยหาสาระไม่ได้ แต่อันที่จริงแล้ว ได้มีการจัดระบบกฎหมายธรรมชาติกันในศตวรรษที่ 17 นับตั้งแต่มัชยฮิวโก โกรติอุส (Hugo Grotius ค.ศ. 1583 - 1645) เป็นต้นมา โดยพยายามอธิบายถึงแก่นสาระของกฎหมายธรรมชาติโดยการใช้เหตุผลเป็นรากฐาน หลีกเลี่ยงการอ้างความศักดิ์สิทธิ์ทางศาสนา หรือพระประสงค์

^๑ปรีดี เกษมทรัพย์, นิติปรัชญา, หน้า 151.

^{1๐}วิชฌุ เครื่องงาม, ความรู้เบื้องต้นทางปรัชญา, หน้า 120.

ของพระผู้เป็นเจ้าของเจ้ามาเป็นเครื่องอธิบาย ในทางตรงข้าม นักคิดในศตวรรษนั้น ได้อธิบายหลักเกณฑ์ของกฎหมายธรรมชาติ ไม่ว่าจะเป็นหลักกฎหมายแพ่ง กฎหมายอาญา หรือกฎหมายระหว่างประเทศก็ตามว่า เป็นกฎหมายที่ตั้งอยู่บน ความมีเหตุมีผลตามธรรมชาติของมนุษย์ทั้งสิ้น หลักเกณฑ์ของกฎหมายธรรมชาติ มีหลายประการด้วยกัน เช่น หลักไม่ทำร้ายผู้อื่นและไม่ล่วงละเมิดส่วนต่างๆ ของร่างกายและเสรีภาพของผู้อื่น จากหลักนี้จึงเกิดหลักการใช้ค่าสินไหมทดแทน ขึ้น หรือหลักการปฏิบัติตามที่ตนได้สัญญาไว้ (Pacta Sunt servanda) ก่อให้เกิดหลักการแสดงเจตนา หลักสัญญาขึ้น¹¹

ความคิดทางกฎหมายธรรมชาติ ได้ผลักดันให้มีการเปลี่ยนแปลงและ พัฒนาระบบกฎหมายให้ก้าวหน้าขึ้นอย่างใหญ่หลวง และทำให้ชาวโลกได้สัมผัส กับระบบกฎหมายที่มีเหตุผลมีมนุษยธรรม ผลงานสำคัญที่เดินตามแนวความคิด ทฤษฎีกฎหมายธรรมชาติก็คือ ประมวลกฎหมายแพ่งฝรั่งเศส (Code Napoleon) ซึ่งประกาศใช้ในปี ค.ศ. 1804¹²

ความคิดทฤษฎีกฎหมายธรรมชาตินี้ได้พัฒนาขึ้น และเกิดแนวความคิด เรื่องสิทธิธรรมชาติ (Natural Right)

สิทธิธรรมชาติ มีแนวคิดไปในทำนองเดียวกับกฎหมายธรรมชาติ กล่าวคือ เป็นสิทธิที่มีอยู่ตามธรรมชาติ ไม่ต้องมีกฎหมายก่อตั้งขึ้น แต่เกิดขึ้นพร้อมกับความเป็นมนุษย์ และอยู่ติดตัวมนุษย์ไปตลอดไม่ว่าจะไปอยู่ที่ใด

¹¹ ปรีดี เกษมทรัพย์, นิติปรัชญา, หน้า 205-207.

¹² เรื่องเดียวกัน, หน้า 227.

อริสโตเติล (Aristotle 384-322 B.C.) เป็นปรัชญาเมธีที่กล่าวถึงสิทธิธรรมชาติไว้ในหนังสือเรื่อง "จริยศาสตร์" (Ethics) โดยอริสโตเติลได้อธิบายว่า สิทธิธรรมชาตินั้นมีอยู่จริงและเป็นสิทธิที่สถิตอยู่ทุกแห่งหน ทั้งปรากฏอยู่โดยไม่ต้องมีโครงการหรือประกาศใดๆ สิทธิตามกฎหมายบ้านเมือง (Positive Right) อาจมีมากหรือน้อยสุดแต่แต่ว่าเป็นอำนาจจักรใดปกครองด้วยระบอบใด เช่น ประชาธิปไตยหรือคณาธิปไตย แต่สิทธิธรรมชาติด้อยเป็นสากลและเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันในทุกอาณาจักรและทุกระบบการปกครอง¹³

ทฤษฎีกฎหมายธรรมชาติรวมทั้งหลักสิทธิธรรมชาติ เป็นแนวความคิดสำคัญ ที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงระบอบการปกครองในหลายประเทศ เช่น การประกาศอิสรภาพของสหรัฐอเมริกา เมื่อ ค.ศ. 1776 หรือ การปฏิวัติในประเทศฝรั่งเศส เมื่อ ค.ศ. 1789 เป็นต้น โดยเฉพาะสหรัฐอเมริกา ทฤษฎีกฎหมายธรรมชาติมีอิทธิพลอย่างมากในระหว่างการประกาศอิสรภาพในปี ค.ศ. 1776 หลักฐานหนึ่งซึ่งเป็นเอกสารที่ระบุถึงสิทธิธรรมชาติปรากฏอยู่ในประวัติศาสตร์สหรัฐอเมริกา ได้แก่ "ปฏิญญาแห่งมลรัฐเวอร์จิเนียว่าด้วยสิทธิ" (Virginia Declaration of Right) ประกาศเมื่อ 12 มิถุนายน ค.ศ. 1776 ความตอนหนึ่งว่า "โดยธรรมชาติ ทุกคนเป็นผู้มีอิสระอย่างเท่าเทียมกันและไม่ขึ้นแก่กัน ทุกคนมีสิทธิธรรมชาติซึ่งติดอยู่กับตัว บางประการ เมื่อคนเหล่านี้เข้าร่วมในสังคม เขาก็ไม่อาจจะพรากหรือถอดถอนสิทธิเหล่านี้ไปได้จากชนรุ่นหลัง ทั้งนี้ไม่ว่าโดยข้อตกลงใด"¹⁴

¹³ วิชาญ เครื่องงาม, ความรู้เบื้องต้นทางปรัชญา, หน้า 119.

¹⁴ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับกฎหมายทั่วไป หน่วยที่ 5-8 (กรุงเทพมหานคร: บริษัท สารมวลชนจำกัด, 2525), หน้า 12.

แม้ในปัจจุบัน แนวความคิดเรื่องกฎหมายธรรมชาติ ไม่ได้มีอิทธิพล สูงสุดอย่างเด็ดขาดเหนือแนวความคิดกฎหมายบ้านเมือง แต่ทฤษฎีกฎหมาย ธรรมชาติ ก็ยังสามารถใช้กับผู้ปกครองไม่ให้ทำการเกินขอบเขตไปได้บ้าง¹⁵

เมื่อทฤษฎีกฎหมายธรรมชาติถือว่า กฎหมายเกิดจากธรรมชาติ มี อยู่แล้วในธรรมชาติและใช้ได้ไม่จำกัดเวลาหรือสถานที่ สิทธิต่างๆของมนุษย์จึง เกิดขึ้นตามธรรมชาติพร้อมกับความเป็นมนุษย์ โดยไม่ต้องมีบทกฎหมายใดมา กำหนด มนุษย์ทุกคนมีสิทธิธรรมชาติอยู่ในตัว โดยไม่จำเป็นต้องมีผู้ใด สร้างขึ้น และไม่ว่ามนุษย์จะไปเกิดอยู่ที่ใด เวลาใด สิทธิดังกล่าวก็ยังคง มีอยู่เป็นนิรันดร์ การที่กฎหมายของบ้านเมืองมาบัญญัติกำหนดสิทธิต่างๆของ มนุษย์ในภายหลังนั้น ก็เป็นเพียงการนำเอาสิทธิที่มนุษย์มีอยู่แล้วตามธรรมชาติ มารับรองและคุ้มครองให้เท่านั้น ไม่ได้เป็นผู้ก่อตั้งสิทธิให้มนุษย์แต่อย่างใด¹⁶

2.1.2 ทฤษฎีกฎหมายบ้านเมือง (Positive Law)

หลังจากที่แนวความคิดกฎหมายธรรมชาติรุ่งเรืองขึ้น ถึงขนาดได้รับการ บัญญัติเป็นกฎหมายที่ใช้บังคับในบ้านเมืองเป็นจำนวนมาก และมีประมวล กฎหมายขึ้นในประเทศต่างๆในยุโรปแล้ว ก็เกิดแนวความคิดหนึ่งขึ้นว่า แท้ที่ จริงนั้นการบัญญัติกฎหมายไม่จำเป็นต้องทำตามเหตุผลตามธรรมชาติ แต่เป็นไป ตามเจตนาของรัฐบาลาธิบดี ฉะนั้น กฎหมายซึ่งในระยะก่อนหน้านี้นี้เป็นการ

¹⁵ วิษณุ เครืองาม, ความรู้เบื้องต้นทางปรัชญา, หน้า 121-122.

¹⁶ วิษณุ เครืองาม, กฎหมายรัฐธรรมนูญ, พิมพ์ครั้งที่ 3

(กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์แสงสุทธิการพิมพ์, 2530), หน้า 642.

บัญญัติขึ้นตามเหตุผลตามทฤษฎีกฎหมายธรรมชาติก็เปลี่ยนแปลงเป็นตามเจตจำนง (Will) ของรัฐอธิปัตย์ กฎหมายแทนที่จะเป็นเรื่องของเหตุผลก็กลายเป็นเรื่องของเจตจำนงหรืออำนาจไป¹⁷ และแนวความคิดนี้ก็พัฒนาขึ้นเป็นทฤษฎีกฎหมายบ้านเมือง (Positive Law) ซึ่งมีสาระสำคัญว่า กฎหมายเป็นสิ่งที่ถูกกำหนดขึ้นด้วยความจงใจของรัฐ (Deliberately Made)¹⁸

ทฤษฎีกฎหมายบ้านเมือง มีวัตถุประสงค์ต้องการให้กฎหมายมีข้อความแน่นอนตายตัว เพื่อจะได้เป็นหลักประกันสิทธิและเสรีภาพของราษฎร บุคคลที่ประกอบกิจการต่างๆจะได้รู้ล่วงหน้าว่า ผลแห่งกิจการของตนในทางกฎหมายเป็นอย่างไร¹⁹

ทฤษฎีกฎหมายบ้านเมืองนี้ มองกฎหมายว่าเป็นเรื่องอำนาจบังคับของรัฐต่อประชาชน และเห็นว่า กฎหมายที่รัฐตราขึ้นใช้บังคับนั้นไม่จำเป็นต้องสอดคล้องกับกฎหมายธรรมชาติ และไม่จำเป็นต้องสอดคล้องกับกฎเกณฑ์ทางศีลธรรมหรือจริยธรรม และไม่สนใจว่ากฎหมายนั้นจะให้ความเป็นธรรมหรือไม่เพียงใด²⁰ กล่าวคือ ถ้าเป็นกฎหมายที่รัฐตราขึ้น ย่อมเป็นกฎหมายที่สมบูรณ์ใช้บังคับได้ และในการใช้กฎหมายก็ต้องใช้อย่างเคร่งครัด

¹⁷ ปรีดี เกษมทรัพย์, นิติปรัชญา, หน้า 254.

¹⁸ เรื่องเดียวกัน, หน้า 255.

¹⁹ หยุต แสงอุทัย, ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับกฎหมายทั่วไป, หน้า 125.

²⁰ Lord Lloyd of Hampstead, Introduction to jurisprudence (London: Stevens and Sons, 1972), P.153.

นักปรัชญาที่สำคัญของทฤษฎีนี้ผู้หนึ่ง คือ โทมัส ฮอบส์ (Thomas Hobbes ค.ศ. 1588-1679) เห็นว่า กฎหมายสำคัญกว่าคุณธรรมและจริยธรรม รัฐชาติปิตัยเป็นบุคคลสำคัญซึ่งสามารถใช้กฎหมาย เป็นเครื่องมือการปราบปรามผู้แข็งข้อ หรือทำลายความสงบเรียบร้อยของบ้านเมืองได้โดยไม่ต้องพิเคราะห์ว่า รัฐชาติปิตัยได้อำนาจมาจากไหน และโดยวิถีทางใด ราษฎรจะต้องยอมรับอำนาจการปกครองของผู้ที่ได้ชัยชนะ ถ้ารัฐชาติปิตัยคนก่อนไม่สามารถปกป้องราษฎรได้อีก ใครที่โค่นล้มรัฐชาติปิตัยคนก่อนได้และมีอำนาจขึ้นแทนที่ ย่อมเป็นรัฐชาติปิตัยคนใหม่ที่ราษฎรจะต้องยอมรับนับถือ²¹

หลังจากสมัยโทมัส ฮอบส์ เป็นต้นมา ผู้นิยมในแนวคิดกฎหมายบ้านเมืองก็มีมากขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งในประเทศอังกฤษ ที่สำคัญคือจอห์น ออสติน (John Austin ค.ศ. 1790-1859) ออสตินเป็นศาสตราจารย์ทางปรัชญากฎหมายที่ไม่เชื่อในกฎหมายธรรมชาติ และสิทธิธรรมชาติ ออสตินเป็นผู้คิดทฤษฎีนิติปรัชญาเชิงวิเคราะห์ (Analytical Jurisprudence) เพื่ออธิบายความหมายของคำว่า "Law" โดยออสตินอธิบายว่า "Law" มี 2 ประเภท คือ

1. "Law" หรือกฎซึ่งไม่อาจเป็นกฎหมาย (Law Improperly So - called) เช่น กฎของโอห์มว่าด้วยกระแสไฟฟ้า หรือกฎของเคปเลอร์ว่าด้วยดาราศาสตร์ แม้กฎทางวิชาการเหล่านี้จะมีชื่อเรียกในภาษาอังกฤษว่า "Law" แต่ก็มิใช่ "Law" ในความหมายทางนิติศาสตร์

²¹ วิษณุ เครืองาม, ความรู้เบื้องต้นทางปรัชญา, หน้า 124.

2. "Law" หรือกฎซึ่งอาจเป็นกฎหมาย (Law Properly So - called) แบ่งออกเป็น 2 ประเภท คือ

2.1 กฎที่ผู้มีอำนาจเหนือมนุษย์ตราขึ้นใช้กับมนุษย์ (Law of God)

2.2 กฎที่มนุษย์ตราขึ้น เพื่อใช้บังคับกับมนุษย์ด้วยกันเอง (Human Law)²²

ตามทัศนะของออสติน กฎหมายที่เที่ยงแท้และมีค่าทางนิติศาสตร์ที่สุด คือ กฎหมายบ้านเมือง (Positive Law) ออสตินได้ให้คำจำกัดความของคำว่า "กฎหมาย" ว่า กฎหมาย คือ คำสั่งคำบัญชาของรัฐบาลิปไตย ซึ่งบังคับใช้กับราษฎรทั้งหลาย ถ้าผู้ใดไม่ปฏิบัติตาม โดยปกติแล้วผู้นั้นต้องรับโทษ²³

จากคำนิยามข้างต้น "กฎหมาย" จะประกอบไปด้วยสาระสำคัญดังนี้

1. กฎหมายเป็นคำสั่งคำบัญชา (Command) หมายถึง การแสดงออกซึ่งเจตจำนงหรือความประสงค์ของผู้มีอำนาจ เพื่อให้บุคคลอีกคนหนึ่งปฏิบัติหรืองดเว้นการปฏิบัติ โดยคำสั่งนั้นต้องเป็นคำสั่งทั่วไป

²²J. W. Harris, Legal philosophies (London: Butterworths, 1980), P. 26-27.

²³วิชฌุ เครื่องงาม, ความรู้เบื้องต้นทางปรัชญา, หน้า 138.

2. เป็นคำสั่งของรัฐอธิปัตย์ (The Sovereign) ออสตินเห็นว่า "รัฐอธิปัตย์" คือ ผู้ที่ราษฎรส่วนมากยอมรับนับถือว่าเป็นผู้มีอำนาจสูงสุดในแผ่นดินหรือบ้านเมืองนั้น และผู้มีอำนาจนี้ไม่ต้องรับฟังอำนาจของผู้ใดอีก เช่น มีการรัฐประหารเกิดขึ้นในประเทศ ก. คณะรัฐประหารได้ออกคำสั่งใช้เป็นกฎหมาย ออสตินมีความเห็นว่า การที่ราษฎรไม่คัดค้านอำนาจของคณะรัฐประหาร และปฏิบัติตามคำสั่งนั้นโดยทั่วกัน เช่นนี้ถือว่า คณะรัฐประหารนั้นเป็นรัฐอธิปัตย์ และคำสั่งของรัฐอธิปัตย์นั้นเป็นกฎหมายแล้ว แม้การที่ราษฎรไม่คัดค้านอาจเกิดจากความหวาดกลัวคณะรัฐประหารก็เป็นได้²⁴

3. คำสั่งต้องมีสภาพบังคับ (Sanction) กล่าวคือ ผู้ใดไม่ปฏิบัติตามคำสั่งคำบัญชาของรัฐอธิปัตย์ ย่อมจะเกิดผลร้ายขึ้นแก่ผู้ฝ่าฝืนคำสั่งคำบัญชานั้น

เมื่อตามทฤษฎีกฎหมายบ้านเมืองถือว่า กฎหมาย คือ คำสั่งคำบัญชาของรัฐอธิปัตย์ซึ่งบังคับใช้กับราษฎรทั้งหลาย ถ้าผู้ใดไม่ปฏิบัติตาม โดยปกติแล้วผู้นั้นต้องรับโทษ ฉะนั้น สิทธิตามทฤษฎีกฎหมายบ้านเมืองจะต้องเป็นสิทธิที่มีกฎหมายกำหนดไว้เท่านั้น สิทธิจึงเกิดขึ้นได้โดยกฎหมาย ถ้ากฎหมายภายในของรัฐไม่ได้รับรองหรือคุ้มครองประโยชน์ใด ประโยชน์นั้นก็ไม่ใช่สิทธิบุคคลในรัฐจะอ้างประโยชน์ดังกล่าวไม่ได้ หรืออาจกล่าวได้อีกนัยหนึ่งว่า สิทธิ คือ ประโยชน์อันบุคคลมีอยู่โดยกฎหมายรับรองและคุ้มครองให้ เช่น

คำพิพากษาฎีกาที่ 124/2487 : พุดถึงสิทธิ หากจะกล่าวโดยย่อ

²⁴ เรื่องเดียวกัน, หน้า 141.

และรวบรัดแล้ว ก็ได้แก่ ประโยชน์อันบุคคลมีอยู่ แต่ประโยชน์จะเป็นสิทธิหรือไม่ก็ต้องแล้วแต่ว่า บุคคลอื่นมีหน้าที่ต้องเคารพหรือไม่ ถ้าบุคคลอื่นมีหน้าที่ต้องเคารพ ประโยชน์นั้นก็จะเป็นสิทธิ กล่าวคือ ได้รับการรับรองและคุ้มครองของกฎหมาย

คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 837/2507 : เมื่อ "สิทธิในวิธีการประดิษฐ์" หรือ "สิทธิเปเต็นท์" เช่นที่โจทก์อ้างในขณะนี้ยังไม่ปรากฏว่ามีกฎหมายไทยก่อตั้งและคุ้มครอง จึงไม่ได้ชื่อว่าเป็น "สิทธิตามกฎหมาย" อันไม่อาจก่อให้เกิดเป็นมูลละเมิดที่จะเรียกร้องให้บังคับบัญชาทางศาลได้

คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 837/2507 เป็นคำวินิจฉัยก่อนที่จะมีการบังคับใช้พระราชบัญญัติสิทธิบัตร พ.ศ. 2522 แต่ในปัจจุบันมีกฎหมายรับรอง "สิทธิในวิธีการประดิษฐ์" หรือ "สิทธิเปเต็นท์" แล้ว ตามพระราชบัญญัติสิทธิบัตร พ.ศ. 2522 ทำให้สิทธิบัตรเป็นสิทธิชนิดหนึ่ง

นอกจากนั้น พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2493 ยังได้ให้ความหมายของคำว่า "สิทธิ" ไว้ด้วยว่า หมายถึง อำนาจอันชอบธรรม²⁵

2.2 องค์ประกอบของสิทธิ

สิทธิของบุคคลมีองค์ประกอบดังนี้

²⁵ พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2493, พิมพ์ครั้งที่ 14 (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ศูนย์การทหารราบ, 2517), หน้า 912.

1. เจ้าของสิทธิหรือผู้ถือสิทธิ จะต้องเป็นบุคคลเสมอ แต่อาจจะ เป็นบุคคลธรรมดาหรือนิติบุคคลก็ได้ ส่วน "ทรัพย์สิน" ไม่สามารถเป็นเจ้าของ สิทธิได้

2. บุคคลซึ่งมีหน้าที่ ได้แก่ บุคคลซึ่งจะต้องรับผิดชอบบังคับ ผู้ที่จะมีหน้าที่ได้จะต้องเป็นบุคคลธรรมดาหรือนิติบุคคลเช่นเดียวกัน

3. เนื้อหาแห่งสิทธิ คือ การกระทำหรือการงดเว้น ซึ่งบุคคล เจ้าของสิทธิสามารถเรียกร้องได้จากบุคคลผู้มีหน้าที่ กล่าวคือ สิทธิย่อมเป็น เหตุให้บุคคลมีหน้าที่ที่จะกระทำหรืองดเว้นกระทำการใดๆ เพื่อประโยชน์ของ เจ้าของสิทธิ

4. วัตถุประสงค์แห่งสิทธิ ได้แก่ บางสิ่งบางอย่างซึ่งการกระทำหรือการ งดเว้นตามเนื้อหาแห่งสิทธิเกี่ยวข้อง วัตถุประสงค์อาจเป็นทรัพย์สิน คือ วัตถุประสงค์มี รูปร่าง หรือ วัตถุประสงค์ไม่มีรูปร่าง เช่น ลิขสิทธิ์ หรืออาจเป็นบุคคลก็ได้

5. เหตุให้เกิดสิทธิหรือเหตุให้สิทธิตกทอดไปยังผู้ถือสิทธิ ได้แก่ ข้อเท็จจริงซึ่งผลของข้อเท็จจริงนั้นเป็นเหตุให้ เจ้าของสิทธิได้รับสิทธินั้น²⁶

ตัวอย่างสิทธิในชีวิตของนายแดง มีองค์ประกอบ คือ นายแดง เป็นเจ้าของสิทธิ บุคคลอื่นๆ นอกจากนายแดงเป็นบุคคลซึ่งมีหน้าที่ เนื้อหา แห่งสิทธิ คือ การงดเว้นต่อการประทุษร้ายต่อชีวิตของนายแดง วัตถุประสงค์

²⁶ หยุด แสงอุทัย, ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับกฎหมายทั่วไป, หน้า 197.

สิทธิ คือ ชีวิตของนายแดงและสิทธิที่มีขึ้นพร้อมกับการเกิดของนายแดง และคุ้มครองไปจนกว่านายแดงจะตาย

2.3 ประเภทของสิทธิ

ตามบทบัญญัติแห่งกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการคุ้มครองสิทธิ สามารถจำแนกได้เป็น 2 ประเภท²⁷ คือ บทบัญญัติแห่งกฎหมายที่คุ้มครองสิทธิที่เป็นส่วนรวม เช่น กติกาของรัฐธรรมนูญ ความคงอยู่ของดินแดนของรัฐ ข้อบัญญัติทางศีลธรรม หรือ สภาพความแท้ของเงินตรา เป็นต้น²⁸ และบทบัญญัติแห่งกฎหมายที่คุ้มครองสิทธิที่เป็นส่วนเอกชน โดยสิทธิที่เอกชนจะพึงมี แบ่งได้เป็น 2 ประเภท คือ

2.3.1 สิทธิเกี่ยวกับบุคคล

แนวความคิดทางกฎหมายของบรรดาอารยประเทศทั้งหลาย ถือกันว่ามนุษย์ทุกคนเกิดมาเป็นอิสระ ทุกคนได้รับการยอมรับนับถือว่าเป็นบุคคลตามกฎหมาย และจะได้รับความคุ้มครองของกฎหมายเท่าเทียมกัน²⁹ สิทธิเกี่ยวกับบุคคลจึงเป็นสิทธิของบุคคลที่จะได้รับการยกย่องในศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์

²⁷ คณิต ณ นคร, "คุณธรรมทางกฎหมายกับการใช้กฎหมายอาญา," วารสารอัยการ 3 (มกราคม 2523) : 55-61.

²⁸ เรื่องเดียวกัน.

²⁹ พิชญ์ รพินทร์, ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับกฎหมายทั่วไป ภาค 2 บุคคล ภาค 3 สิทธิ (กรุงเทพมหานคร: อมรการพิมพ์, 2516), หน้า 78.

เป็นสิทธิที่กฎหมายกำหนดให้ในฐานะที่เป็นมนุษย์ เพื่อคุ้มครองสภาพบริบูรณ์ของชีวิต ร่างกาย ชื่อเสียง เกียรติยศ ฯลฯ สิทธิเกี่ยวกับบุคคลมีมากมายหลายประการ เช่น

1. สิทธิในชีวิต ร่างกาย บุคคลทุกคนมีสิทธิบริบูรณ์ในชีวิต ร่างกายของตน ถ้าผู้ใดมาละเมิดสิทธินี้ เช่น ประทุษร้ายต่อชีวิต ร่างกายผู้อื่นย่อมมีความผิดและได้รับโทษตามประมวลกฎหมายอาญา และ ยังต้องใช้ค่าสินไหมทดแทนในการทำละเมิดของตนให้แก่ผู้เสียหาย ตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 420 ด้วย

อย่างไรก็ตาม บุคคลย่อมมีสิทธิดังกล่าวนี้ภายใต้บังคับแห่งกฎหมาย กล่าวคือ กฎหมายอาจมีข้อจำกัดสิทธินี้ไว้บางประการได้ เช่น ผู้ใดจะเปลือยหรือเปิดเผยร่างกายต่อหน้าธารกำนัลไม่ได้ เป็นความผิดตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 388 เป็นต้น

2. สิทธิในชื่อเสียง เกียรติยศ นอกจากสิทธิในชีวิต ร่างกายแล้ว กฎหมายยังให้ความคุ้มครองไปถึงชื่อเสียง เกียรติยศของบุคคลด้วย เช่น การดูหมิ่นผู้อื่นซึ่งหน้าหรือด้วยการโฆษณาหรือการเปิดเผยความลับของผู้อื่นในประการที่น่าจะเกิดความเสียหายแก่ผู้หนึ่งผู้ใด หรือการใส่ความผู้อื่นต่อบุคคลที่สาม โดยประการที่น่าจะทำให้ผู้อื่นนั้นเสียชื่อเสียง ถูกดูหมิ่นหรือถูกเกลียดชัง บุคคลผู้กระทำการดังกล่าวอาจได้รับโทษในทางอาญา ตามประมวลกฎหมายอาญา³⁰

³⁰ โพนม จันทรัตคะ, ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับกฎหมาย (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2520), หน้า 460.

นอกจากนั้น ในทางแพ่งก็ยังคงอาจต้องรับผิดชอบใช้ค่าสินไหมทดแทน ตามหลักกฎหมายลักษณะละเมิดในประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์อีกด้วย³¹

3. สิทธิในความคิดเห็น ถือเป็นประเพณีการปกครองของประเทศ ในระบอบประชาธิปไตย ที่จะต้องมีกฎหมายรับรองให้บุคคลมีอิสระในความคิดเห็นและการแสดงออก กล่าวคือ มีสิทธิในการพูด การเขียน การพิมพ์ และการโฆษณา³² แต่อย่างไรก็ดี สิทธิในความคิดเห็นก็ต้องมีข้อจำกัดอยู่บ้าง เช่น จะพูด เขียน หรือพิมพ์ข้อความอันเป็นการดูหมิ่นหรือหมิ่นประมาทบุคคลอื่นไม่ได้ หรือจะพูดหรือเขียนในลักษณะที่เป็นการบ่อนทำลายความมั่นคงของประเทศไม่ได้ ถ้าผู้ใดฝ่าฝืนย่อมมีโทษทางอาญา

4. สิทธิในการถือศาสนา ศาสนากับกฎหมายมีความคล้ายคลึงกัน ในประการที่ต่างก็เป็นข้อบังคับความประพฤติของมนุษย์ ซึ่งผู้ฝ่าฝืนจะต้องได้รับผลร้าย แต่ศาสนายังให้ความหวังแก่ผู้ปฏิบัติตามหลักธรรมว่า จะได้ผลเป็นบุญกุศลตอบแทนในภายหน้าอีก นับเป็นการจูงใจให้บุคคลทำความดี ละเว้นความชั่ว อันเป็นประโยชน์ให้เกิดปกติสุขในสังคมได้เป็นอย่างดีอีกทางหนึ่ง³³ บุคคลจึงมีสิทธิบริบูรณ์ที่จะเลือกนับถือศาสนา นิยามของศาสนาหรือลัทธินิยมในทางศาสนาใดๆ ได้ตามความสมัครใจ ทั้งยินยอมให้มีการประกอบพิธีกรรมตาม

³¹ พิชญ์ รพินทร์, ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับกฎหมายทั่วไป ภาค 2 บุคคล ภาค 3 สิทธิ, หน้า 80.

³² โปยม จันทร์คคะ, ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับกฎหมาย, หน้า 461.

³³ พิชญ์ รพินทร์, ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับกฎหมายทั่วไป ภาค 2 บุคคล ภาค 3 สิทธิ, หน้า 83.

ความเชื่อถือของตนได้ เมื่อไม่เป็นปฏิปักษ์ต่อหน้าที่พลเมือง และไม่เป็นการขัดขวางต่อความสงบเรียบร้อยหรือศีลธรรมอันดีของประชาชน

5. สิทธิในความเป็นอยู่ส่วนตัว³⁴ หรือสิทธิส่วนตัว³⁵ (Right of Privacy) บุคคลทุกคนมีสิทธิส่วนตัวในฐานะที่เกิดมาเป็นมนุษย์ที่จะไม่ใ้ใครมารบกวนความเป็นอยู่ส่วนตัว เช่น สิทธิที่จะไม่ใ้ผู้อื่นมารบกวน สิทธิที่จะไม่ใ้ผู้อื่นมาแอบฟังหรือบันทึกเทปการสนทนา สิทธิที่จะไม่ใ้ผู้อื่นมาแอบฟังหรือบันทึกเสียงพูดทางโทรศัพท์ สิทธิที่จะไม่ใ้ผู้อื่นมาแอบอ่านจดหมายหรือบันทึกส่วนตัว สิทธิที่จะไม่ใ้ผู้อื่นมาแอบถ่ายภาพหรือแอบดูอวัยวะในห้องส่วนตัวหรือห้องน้ำ สิทธิที่จะไม่ใ้ผู้อื่นโฆษณาจดหมายส่วนตัว เปิดเผยความลับส่วนตัว และภาพถ่ายส่วนตัวของตน เป็นต้น สิทธิส่วนตัวนี้ได้รับความคุ้มครองมากน้อยต่างกันไปตามความคิดเห็นของนักนิติศาสตร์ในแต่ละประเทศ ในบางประเทศใ้ความคุ้มครองไปไกลมาก เช่น ศาลเยอรมันเคยสั่งห้ามชายคนหนึ่งใ้กระทำไม่รู้จักหยุดในการส่งจดหมาย ดอกไม้ และของกำนัล ไปขอคืนดีกับหญิงที่ถอนหมั้นกับตนไปแล้ว โดยที่หญิงใ้ห้ามอย่างชัดแจ้งแล้ว³⁶ หรือศาลสหรัฐ

³⁴จิตติ ดิงศภัทย์, คำอธิบายประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ บรรพ 2 ว่าด้วยมูลแห่งหนี้, พิมพ์ครั้งที่ 5 (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์เรือนแก้วการพิมพ์, 2526), หน้า 210.

³⁵ไพจิตร ปุญญพันธ์, คำอธิบายประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ ลักษณะละเมิด, พิมพ์ครั้งที่ 5 (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์แสงสุกฤทธิการพิมพ์, 2525), หน้า 36.

³⁶จิตติ ดิงศภัทย์, คำอธิบายประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ บรรพ 2 ว่าด้วยมูลแห่งหนี้, หน้า 210.

อเมริกาเคยตัดสินว่า การบังคับให้บุคคลใดไปรับการตรวจเลือด โดยไม่มีกฎหมายให้อำนาจเป็นการละเมิดสิทธิส่วนตัว การต่อโทรศัพท์ซ้ำแล้วซ้ำเล่า โดยที่ผู้รับสายไม่ต้องการพูดด้วยและได้ห้ามแล้ว หรือการไปขอดูจำนวนเงินในบัญชีเงินฝากธนาคารของผู้อื่นก็เป็นการละเมิดสิทธิส่วนตัวเช่นเดียวกัน³⁷

สำหรับประเทศไทยนั้น ตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 420 บัญญัติว่า

"ผู้ใดจงใจหรือประมาทเลินเล่อ ทำต่อบุคคลอื่นโดยผิดกฎหมาย ให้เขาเสียหายถึงแก่ชีวิตก็ดี แก่ร่างกายก็ดี อนามัยดี เสรีภาพก็ดี ทรัพย์สินหรือสิทธิอย่างหนึ่งอย่างใดก็ดี ท่านว่าผู้นั้นทำละเมิด จำต้องใช้ค่าสินไหมทดแทนเพื่อการนั้น"

สิทธิอย่างหนึ่งอย่างใดตามมาตราดังกล่าว หมายถึง สิทธินอกเหนือจากชีวิต ร่างกาย อนามัย เสรีภาพ ทรัพย์สิน และสิทธินั้นก็กฎหมายรับรองและคุ้มครอง³⁸ แต่ในประเทศไทย ไม่มีกฎหมายรับรองสิทธิส่วนตัว

³⁷William L. Prosser, Handbook of the law of torts, 4 th. ed. (Minnesota: West Publishing Co., 1971), p. 808.

³⁸ศักดิ์ สนองชาติ, คำอธิบายประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ ว่าด้วยละเมิด, พิมพ์ครั้งที่ 2 (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์เรือนแก้วพิมพ์, 2527), หน้า 33.

ไว้โดยแจ้งชัด³⁰ จึงยังไม่แน่ชัดว่า สิทธิอย่างหนึ่งอย่างใด ตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 420 หมายถึงสิทธิส่วนตัวด้วยหรือไม่ คงจะต้องรอฟังบรรทัดฐานของศาลฎีกาต่อไป⁴⁰

ในเมื่อสิทธิอย่างหนึ่งอย่างใด ตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 420 หมายถึงสิทธิที่มีกฎหมายรับรองและคุ้มครอง แต่เมื่อประเทศไทย ยังไม่มีกฎหมายรับรองสิทธิส่วนตัวไว้โดยแจ้งชัด ทำให้การแอบดูผู้อื่นขณะอาบน้ำ ซึ่งเป็นการกระทำที่รบกวนความเป็นอยู่ส่วนตัวของบุคคลอื่น จึงไม่อาจเป็น ละเมิด ตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 420 นอกจากนั้น บุคคลผู้ถูกแอบดูจะกระทำการเพื่อป้องกันสิทธิส่วนตัว โดยอ้างมาตรา 68 แห่งประมวลกฎหมายอาญาไม่ได้ เพราะสิทธิในมาตราดังกล่าวจะต้องเป็นประโยชน์ อันบุคคลมีอยู่โดยกฎหมายรับรองและคุ้มครองให้เช่นเดียวกัน

6. สิทธิในครอบครัว เป็นสิทธิที่ไม่มีค่าทางเศรษฐกิจ⁴¹ ครอบครัว เป็นสถาบันที่เล็กที่สุด และมีความสำคัญที่สุดสถาบันหนึ่งของสังคม เพราะเป็น หลักของสังคม กฎหมายจึงต้องรับรองและคุ้มครองสิทธิในครอบครัว เพื่อ ความมีเสถียรภาพ ความมั่นคงของครอบครัว และความกลมเกลียวกันใน

³⁰ คำพิพากษาฎีกา ประจำพุทธศักราช 2525 (กรุงเทพมหานคร: เนติบัณฑิตยสภา, 2525), หน้า 690.

⁴⁰ เรื่องเดียวกัน.

⁴¹ โสภณ รัตนากร, คำอธิบายประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ว่า ด้วยหนี้ : บทเบ็ดเสร็จทั่วไป, พิมพ์ครั้งที่ 1 (กรุงเทพมหานคร: บริษัท กรุงเทพมหานครตั้งกรุป จำกัด, 2532), หน้า 29.

ครอบครัว สิทธิในครอบครัวหรือประโยชน์ที่บุคคลมีอยู่ในฐานะเป็นสมาชิกของ
ครอบครัว เช่น

สิทธิของบิดามารดากับบุตร บุตรที่ชอบด้วยกฎหมายมีสิทธิใช้นามสกุล
ของบิดา มีสิทธิได้รับการอุปการะเลี้ยงดูและได้รับการศึกษาตามสมควรใน
ระหว่างที่เป็นผู้เยาว์ ส่วนบิดามารดามีอำนาจปกครองและเป็นผู้แทนโดยชอบ
ธรรมของบุตรที่ยังไม่บรรลุนิติภาวะ มีสิทธิกำหนดที่อยู่ของบุตร ทำโทษบุตรตาม
สมควรเพื่อว่ากล่าวสั่งสอน ให้บุตรทำการงานตามสมควรแก่ความสามารถและ
ฐานะรูปและมีสิทธิเรียกบุตรคืนจากบุคคลอื่นซึ่งกักบุตรไว้โดยมิชอบด้วยกฎหมาย
(ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1567)

สิทธิของสามีกับภรรยา เมื่อชายหญิงสมรสกันโดยถูกต้องตามกฎหมาย
แล้ว ย่อมก่อให้เกิดสิทธิในครอบครัวขึ้นบางประการ เช่น สิทธิที่จะอยู่กินด้วย
กันฉันสามีภรรยา สิทธิที่จะได้รับการช่วยเหลืออุปการะเลี้ยงดูจากอีกฝ่ายหนึ่ง
ตามความสามารถและฐานะ เป็นต้น

7. สิทธิทางการเมือง รัฐที่ต้องการให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการ
ปกครองตนเอง ไม่ว่าจะโดยตรงหรือโดยอ้อม จึงต้องให้สิทธิทางการเมืองแก่
ประชาชนของตน⁴² ซึ่งสิทธิทางการเมืองนี้เป็นสิทธิที่ให้เฉพาะแก่บุคคลผู้มี
สัญชาติของประเทศ เมื่อมีอายุและคุณสมบัติบางประการตามที่กฎหมายกำหนดไว้

⁴²วิระดา สมสวัสดิ์ และ วิระวุฒิ วัฒนายน, กฎหมาย
เบื้องต้น, (กรุงเทพมหานคร : มิตรนราการพิมพ์), หน้า 269.

ได้มีโอกาสเข้าเกี่ยวข้อง หรือร่วมมือในการปกครองประเทศ⁴³ เช่น สิทธิในการสมัครรับเลือกตั้ง สิทธิในการออกเสียงลงคะแนน เป็นต้น

สิทธิเกี่ยวกับบุคคลตามที่กล่าวมาข้างต้น มีลักษณะเป็นการเฉพาะตัวของแต่ละบุคคล⁴⁴ ไม่อาจจะมีการโอนไปให้ผู้อื่น หรือไม่มีทางที่จะเป็นมรดกตกทอดไปยังทายาทได้ เช่น สิทธิทางการเมือง เช่น การออกเสียงลงคะแนนเลือกตั้ง จะไปลงคะแนนแทนผู้อื่นหรือให้ผู้อื่นลงคะแนนแทนตนมิได้ หรือการได้รับการเลือกตั้งแล้ว จะโอนไปให้บุคคลอื่นมาทำหน้าที่แทนก็ไม่ได้เช่นกัน เป็นต้น นอกจากนี้ วัตถุประสงค์เกี่ยวกับบุคคล เช่น สภาพความสมบูรณ์ของชีวิต ร่างกาย ชื่อเสียง ความสัมพันธ์ในครอบครัว ฯลฯ ไม่อาจตีราคาเป็นเงินได้⁴⁵ เช่น ไม่อาจคำนวณสิทธิความสัมพันธ์ระหว่างสามีภริยาได้ว่า มีราคาเท่าใด เมื่อมีผู้มากระทำละเมิดต่อสิทธิดังกล่าว ถึงแม้ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 420 และในมาตราต่อไป จะได้กำหนดเงื่อนไขแห่งความรับผิดชอบและวางหลักเกณฑ์ในการชดเชยค่าสินไหมทดแทนไว้ก็ตาม แต่มิได้หมายความว่ากฎหมายยอมให้สิทธิเกี่ยวกับบุคคลมีราคาเป็นเงิน หากแต่เป็นวิธีการทดแทนให้แก่ผู้เสียหาย ในเมื่อไม่มีวิธีอื่นใดจะทำได้ดีไปกว่านี้⁴⁶

⁴³ โปยม จันทรัคคะ, ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับกฎหมาย, หน้า 465.

⁴⁴ พิษฐ์ รพีพันธุ์, ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับกฎหมายทั่วไป ภาค 2 บุคคล ภาค 3 สิทธิ, หน้า 86.

⁴⁵ เรื่องเดียวกัน, หน้า 87.

⁴⁶ โปยม จันทรัคคะ, ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับกฎหมาย, หน้า 464-

2.3.2 สิทธิเกี่ยวกับทรัพย์สิน

ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ จำกัดความหมายของคำว่า "ทรัพย์สิน" กับคำว่า "ทรัพย์สิน" ไว้ต่างกัน คือ มาตรา 98 บัญญัติว่า "อันว่าทรัพย์สินนั้น โดยนิตินัยได้แก่ วัตถุที่มีรูปร่าง" และมาตรา 99 บัญญัติว่า "ทรัพย์สินนั้น ท่านหมายความรวมทั้งทรัพย์สิน ทั้งวัตถุไม่มีรูปร่าง ซึ่งอาจมีราคาและถือเอาได้" ดังนั้น คำจำกัดความของคำว่าทรัพย์สิน เมื่อพิจารณาบทบัญญัติของประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 98, 99 ประกอบกันแล้วพอจะจำกัดความได้ว่า "ทรัพย์สิน" ได้แก่ วัตถุที่มีรูปร่างและไม่มีรูปร่าง ซึ่งอาจมีราคาและอาจถือเอาได้ อาจมีราคานั้นหมายความว่า มีคุณค่าในตัวเอง สิ่งของบางอย่างอาจซื้อขายด้วยราคาไม่ได้ แต่อาจมีคุณค่าเพื่อประโยชน์ใช้สอยในทางเศรษฐกิจ หรือประโยชน์ทางจิตใจ⁴⁷ เช่น จดหมายติดต่อบรรยากาศคู่รัก เอกสารสัญญาต่างๆ เป็นต้น ส่วนอาจถือเอาได้นั้น หมายความว่า อาจเข้าแสดงการหวงกันเอาไว้เป็นเจ้าของได้ ไม่จำเป็นต้องเข้ายึดถือจับต้องได้จริง⁴⁸ เช่น ปลาในโป๊ะ แม้เจ้าของโป๊ะยังไม่ทันได้จับปลา ก็ถือว่าอาจถือเอาได้แล้ว เพราะมีการกั้นโป๊ะแสดงการหวงกันไว้เพื่อตนเอง⁴⁹

สิทธิเกี่ยวกับทรัพย์สิน ได้แก่ ประโยชน์ที่กฎหมายรับรองให้บุคคลมีอยู่

ศูนย์วิจัยทรัพย์สิน
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

⁴⁷ บัญญัติ สุชีวะ, กฎหมายลักษณะทรัพย์สิน (กรุงเทพมหานคร: กรุงเทพมหานครการพิมพ์, 2528), หน้า 7.

⁴⁸ เรื่องเดียวกัน, หน้า 8.

⁴⁹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 8.

เหนือวัตถุมีรูปร่างและไม่มีรูปร่างที่อาจมีราคาและอาจถือเอาได้⁵⁰ โดยสิทธินี้
กฎหมายกำหนดให้ไว้เพื่อประโยชน์ในทางเศรษฐกิจของเจ้าของสิทธิ⁵¹

สิทธิเกี่ยวกับทรัพย์สินอาจจำแนกได้เป็น 2 ประเภท⁵² คือ

1. ทรัพย์สินสิทธิ (Jus in rem / real right)
2. บุคคลสิทธิ (Jus in personam / personal right)

พิจารณาได้ดังนี้

1. ทรัพย์สินสิทธิ เป็นสิทธิที่กฎหมายรับรองให้บุคคลมีอำนาจเหนือทรัพย์สินของตน อันจะใช้ยื่นแก่บุคคลทั่วไปได้ ทำให้บุคคลอื่นต้องมีหน้าที่งดเว้นไม่กระทำการใดๆอันเป็นการละเมิด หรือรบกวนการใช้สิทธิของผู้ทรงทรัพย์สินตลอดจนให้อำนาจที่อาจบังคับให้เป็นไปตามสิทธิได้ด้วยตนเองโดยไม่จำเป็นต้องร้องขอต่อศาล⁵³ ทรัพย์สินเป็นสิทธิที่มีวัตถุแห่งสิทธิเป็นทรัพย์สิน หรือสิทธิที่มีอยู่เหนือทรัพย์สิน เป็นสิทธิที่จะบังคับเอาแก่ตัวทรัพย์สินโดยตรง การที่ทรัพย์สิน

⁵⁰ พิชญ์ รพินทร์, ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับกฎหมายทั่วไป ภาค 2 บุคคล ภาค 3 สิทธิ, หน้า 88-89.

⁵¹ หยุต แสงอุทัย, ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับกฎหมายทั่วไป, หน้า 210.

⁵² บัญญัติ สุชีวะ, กฎหมายลักษณะทรัพย์สิน, หน้า 63.

⁵³ พิชญ์ รพินทร์, ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับกฎหมายทั่วไป ภาค 2 บุคคล ภาค 3 สิทธิ, หน้า 89.

ใช้ยื่นได้แก่บุคคลทั่วไปเช่นนี้ ทรัพย์สิทธิจึงจะก่อตั้งขึ้นได้ก็โดยอาศัยอำนาจของกฎหมาย (ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1298) จะก่อตั้งขึ้นเองโดยนิติกรรม โดยไม่มีกฎหมายให้อำนาจไว้หาได้ไม่ ทรัพย์สิทธิตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ บรรพ 4 ได้แก่

1.1 กรรมสิทธิ์ คือ ทรัพย์สิทธิที่แสดงความเป็นเจ้าของในทรัพย์สิน เป็นสิทธิที่สมบูรณ์ที่สุดที่บุคคลจะพึงมีในทรัพย์สิน บุคคลอาจมีกรรมสิทธิ์ในทรัพย์สินได้ทุกชนิด เว้นแต่ที่ดินซึ่งจะมีกรรมสิทธิ์ได้ก็ต่อเมื่อเป็นที่ดินมีโฉนดโฉนดตราจอง และตราจองที่ตราว่าได้ทำประโยชน์แล้วเท่านั้น หากเป็นที่ดินที่ยังไม่มีหนังสือสำคัญแสดงกรรมสิทธิ์ เจ้าของที่ดินก็มีเพียงสิทธิครอบครอง หาได้ชื่อว่ากรรมสิทธิ์ในที่ดินนั้นไม่^{๕๔}

บุคคลผู้มีกรรมสิทธิ์ในทรัพย์สิน ไม่ว่าจะ เป็นอสังหาริมทรัพย์หรือสังหาริมทรัพย์ ย่อมมีอำนาจจัดการใดๆกับทรัพย์สินของตนได้เท่าที่จะไม่เกิดความเสียหายแก่บุคคลอื่นหรือเป็นการขัดต่อกฎหมาย ดังที่บัญญัติไว้ในประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1336 ว่า

"ภายใต้บังคับแห่งกฎหมายเจ้าของทรัพย์สินมีสิทธิใช้สอยและจำหน่ายทรัพย์สินของตน และได้ซึ่งดอกผลแห่งทรัพย์สินนั้น กับทั้งมีสิทธิติดตามและเอาคืนซึ่งทรัพย์สินของตนจากบุคคลผู้ไม่มีสิทธิจะยึดถือไว้ และมีสิทธิขัดขวางมิให้ผู้อื่นสอดเข้าเกี่ยวข้องกับทรัพย์สินนั้นโดยมิชอบด้วยกฎหมาย"

^{๕๔} บัญญัติ สุชีวะ, กฎหมายลักษณะทรัพย์, หน้า 183.

กรรมสิทธิ์ได้รับความคุ้มครองทั้งจากประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ และจากประมวลกฎหมายอาญา กล่าวคือ ในประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ นอกจากที่บัญญัติไว้ในบรรพ 4 ลักษณะ 2 เรื่องกรรมสิทธิ์ ตั้งแต่มาตรา 1308 ถึงมาตรา 1366 แล้ว ยังมีบทบัญญัติให้อำนาจเจ้าของกรรมสิทธิ์ที่จะได้รับค่าสินไหมทดแทนเพื่อละเมิดตามมาตรา 420-448 ส่วนในประมวลกฎหมายอาญา การประทุษร้ายต่อกรรมสิทธิ์อาจเป็นความผิดฐานลักทรัพย์ ยักยอก ทำให้เสียหาย ฯลฯ อันผู้ฝ่าฝืนจะต้องได้รับโทษตามที่กำหนดไว้สำหรับความผิดนั้น^{๕๕}

1.2 สิทธิครอบครอง คือ สิทธิที่จะยึดถือทรัพย์สินไว้เพื่อตน ดังที่บัญญัติไว้ในประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1367 ว่า "บุคคลใดยึดถือทรัพย์สินโดยเจตนาจะยึดถือเพื่อตน ท่านว่าบุคคลนั้นได้ซึ่งสิทธิครอบครอง"

สิทธิครอบครองเป็นสิทธิส่วนหนึ่งของกรรมสิทธิ์ และเป็นสิทธิที่มีความยิ่งใหญ่รองจากกรรมสิทธิ์ เจ้าของสิทธิครอบครองมีอำนาจใช้สอยทรัพย์สิน ให้ปลดเปลื้องการรบกวนการครอบครอง เรียกเอาคืนซึ่งการครอบครอง ได้ดอกผล และโอนสิทธิครอบครองได้คล้ายคลึงกับเจ้าของกรรมสิทธิ์ ทั้งเป็นสิทธิที่ใช้ยื่นต่อบุคคลอื่นได้ทั่วไป เว้นแต่ผู้นั้นเป็น เจ้าของกรรมสิทธิ์ในทรัพย์สินนั้นเท่านั้น^{๕๖}

การจะได้สิทธิครอบครองนั้น จะต้องประกอบด้วยหลักเกณฑ์ 2 ประการ คือ มีการยึดถือทรัพย์สิน และเจตนายึดถือเพื่อตน

^{๕๕} พิชญ์ รพินทร์, ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับกฎหมายทั่วไป ภาค 2 บุคคล ภาค 3 สิทธิ, หน้า 101.

^{๕๖} บัญญัติ สุชีวะ, กฎหมายลักษณะทรัพย์, หน้า 232.

การยึดถือทรัพย์สินนั้น มีความหมายเพียงว่า ได้เข้าครอบครองทรัพย์สินไว้เท่านั้น และการยึดถือนี้ไม่จำเป็นจะต้องยึดถือหรือครอบครองทรัพย์สินนั้นไว้ด้วยตนเอง ผู้อื่นยึดถือหรือครอบครองแทนก็เป็นการยึดถือได้ ดังที่ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1368 บัญญัติว่า "บุคคลอาจได้มาซึ่งสิทธิครอบครองโดยผู้อื่นยึดถือไว้ให้" เช่น นายจ้างให้ลูกจ้างครอบครองทำนาแทนตน ก็ถือว่านายจ้างได้ยึดถือที่นาแล้ว แม้ว่านายจ้างจะมีได้เข้าครอบครองทำนาด้วยตนเองก็ตาม^{๕๗}

เจตนายึดถือทรัพย์สินนั้นไว้เพื่อตน หมายความว่า มีเจตนาที่จะยึดถือ (ไม่ว่าจะยึดถือด้วยตนเองหรือผู้อื่นยึดถือไว้ให้) ทรัพย์สินนั้นเพื่อประโยชน์ของตนเองแต่ไม่จำเป็นที่จะต้องเป็นเจ้าของทรัพย์สินนั้น เช่น ผู้เช่าบ้าน ย่อมถือได้ว่าได้มีการยึดถือหรือครอบครองบ้านนั้นแล้ว และการที่เช่าบ้านไว้ย่อมแสดงว่า ได้ยึดถือไว้เพื่อประโยชน์ของตนในอันจะได้ใช้สอยบ้านภายในกำหนดระยะเวลาเช่า ผู้เช่าจึงได้สิทธิครอบครองในบ้านนั้น^{๕๘}

มีทรัพย์สินประเภทหนึ่งซึ่งกฎหมายถือว่า บุคคลทั่วไปไม่อาจจะมีกรรมสิทธิ์ได้ มีได้แต่สิทธิครอบครอง ได้แก่ ที่ดินที่ทางการยังมิได้ออกหนังสือแสดงกรรมสิทธิ์ให้ หรือ ที่ดินมือเปล่า เช่น ที่ดินที่มี นส.3 นส.3 ก. สด.1 หรือใบจอง ที่ดินจำพวกนี้ แม้เจ้าของก็ไม่มีกรรมสิทธิ์ มีแต่เพียงสิทธิครอบครอง การที่เจ้าของที่ดินจะมีกรรมสิทธิ์หรือสิทธิครอบครองในที่ดินของตนนั้น มีผลแตกต่างกัน กล่าวคือ ถ้าเจ้าของที่ดินมีกรรมสิทธิ์ การที่บุคคลอื่นจะมาแย่งกรรมสิทธิ์

^{๕๗} เรื่องเดียวกัน, หน้า 232-233.

^{๕๘} เรื่องเดียวกัน, หน้า 233.

โดยการครอบครองปรปักษ์ต้องใช้เวลาถึง 10 ปี แต่ถ้าเป็นที่ดินที่มีเพียงสิทธิครอบครอง บุคคลอื่นมาแย่งการครอบครองใช้เวลาเพียง 1 ปีก็ได้ที่ดินนั้นแล้ว

นอกจากนั้น ถ้าเจ้าของที่ดินมีกรรมสิทธิ์ การจะขายที่ดินนั้นจะต้องทำเป็นหนังสือ และจดทะเบียนต่อพนักงานเจ้าหน้าที่ ตามที่กฎหมายบัญญัติไว้ มิฉะนั้นเป็นโมฆะ กรรมสิทธิ์ยังคงอยู่กับเจ้าของเดิม ไม่โอนไปยังผู้ซื้อ แต่ถ้าเป็นที่ดินมือเปล่าที่มีเพียงสิทธิครอบครอง แม้การขายที่ดินจะเป็นโมฆะ แต่ถ้าผู้ขายส่งมอบการครอบครองให้ผู้ซื้อ ผู้ซื้อก็จะได้สิทธิครอบครองในที่ดินนั้นไป เพราะการโอนสิทธิครอบครองในที่ดินมือเปล่าไม่จำเป็นต้องทำตามแบบแต่อย่างใด

1.3 การจำยอม คือ ทรัพย์สินชนิดหนึ่งที่ติดทอนอำนาจกรรมสิทธิ์ โดยทำให้เจ้าของอสังหาริมทรัพย์อันหนึ่ง เรียกว่า ภารยทรัพย์ ต้องรับกรรมบางอย่างซึ่งกระทบกระเทือนทรัพย์สินของตนนั้น หรือ ทำให้เจ้าของอสังหาริมทรัพย์ต้องงดเว้นการใช้สิทธิบางอย่าง เกี่ยวกับกรรมสิทธิ์ในทรัพย์สินนั้น เพื่อประโยชน์ของอสังหาริมทรัพย์อื่นที่เรียกว่าสามขทรัพย์ เช่น การที่เจ้าของที่ดินแปลง ก. มีสิทธิเดินผ่านที่ดินแปลง ข. หรือมีสิทธิวางท่อน้ำผ่านที่ดินแปลง ข. เป็นต้น ดังนี้ถือว่า เจ้าของที่ดินแปลง ก. มีการจำยอมเหนือที่ดินแปลง ข.^{๕๐}

การได้มาซึ่งการจำยอม อาจได้มา 2 วิธีด้วยกัน คือ^{๕๐}

^{๕๐} เรื่องเดียวกัน, หน้า 270.

^{๕๐} พิชญ์ รพินทร์, ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับกฎหมายทั่วไป ภาค 2 บุคคล ภาค 3 สิทธิ, หน้า 107.

1.3.1 โดยนิติกรรม ได้แก่ การที่เจ้าของอสังหาริมทรัพย์สองฝ่ายตกลงยินยอมกันก่อให้เกิดมีการจำยอมขึ้น โดยทำเป็นหนังสือ และจดทะเบียนการได้มาซึ่งการจำยอมไว้กับพนักงานเจ้าหน้าที่

1.3.2 โดยอายุความ ได้แก่ การที่เจ้าของอสังหาริมทรัพย์ได้ใช้สอยอสังหาริมทรัพย์อื่น โดยความสงบ โดยเปิดเผย และด้วยเจตนาจะให้ได้สิทธิการจำยอมในอสังหาริมทรัพย์นั้น ติดต่อกันเป็นเวลา 10 ปี ย่อมได้การจำยอมเหนืออสังหาริมทรัพย์นั้น

1.4 สิทธิอาศัย เป็นสิทธิที่จะอยู่ในโรงเรือนของผู้อื่นโดยไม่ต้องเสียค่าเช่าหรือประโยชน์อื่นใดตอบแทน ดังที่บัญญัติไว้ในประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1402 ว่า "บุคคลใดได้รับสิทธิอาศัยในโรงเรือนบุคคลนั้นย่อมมีสิทธิอยู่ในโรงเรือนนั้นโดยไม่ต้องเสียค่าเช่า"

สิทธิอาศัยต้องเป็นการอยู่อาศัยในโรงเรือนของผู้อื่นเท่านั้น ซึ่งสิทธิที่จะอยู่ในโรงเรือนของผู้อื่นนั้นจะถือเป็นสิทธิอาศัยนั้น จะต้องเป็นการอยู่อาศัยคือ ใช้โรงเรือนนั้นเป็นที่กินอยู่หลับนอน จะใช้เป็นที่ทำการค้า หรือธุรกิจอย่างอื่นมิได้ หากเป็นการใช้เพื่อกิจการค้าแล้ว อาจจะเป็นสิทธิเก็บกินไปได้^๑

สิทธิอาศัยจะเกิดขึ้นได้ก็แต่โดยนิติกรรมเท่านั้น จะได้มาโดยอายุความดังเช่นการจำยอมมิได้ สิทธิอาศัยเป็นสิทธิเฉพาะตัวของผู้ทรงสิทธิอาศัย

^๑ บัญญัติ สชี้วะ, กฎหมายลักษณะทรัพย์, หน้า 292.

ผู้ทรงสิทธิอาศัยจะโอนสิทธิอาศัยให้ผู้ใดมิได้เลย ไม่ว่าจะโดยนิติกรรมระหว่างมีชีวิตอยู่ หรือโดยพินัยกรรม หรือโดยการตกทอดทางมรดก (ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1404)

1.5 สิทธิเหนือพื้นดิน หมายถึง สิทธิที่บุคคลหนึ่งได้เป็นเจ้าของโรงเรือน สิ่งปลูกสร้าง หรือสิ่งเพาะปลูก บนดินหรือใต้ดินของผู้อื่น โดยจะเสียค่าเช่า ค่าตอบแทนให้เจ้าของที่ดินด้วยหรือไม่ก็ได้ (ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1410)

สิทธิเหนือพื้นดินจะก่อให้เกิดขึ้นได้เฉพาะแต่ที่ดินเท่านั้น จะนำอสังหาริมทรัพย์อื่นมาก่อตั้งมิได้เลย และผู้ที่อนุญาตให้ผู้อื่นมีสิทธิเหนือพื้นดิน จะต้องเป็นเจ้าของที่ดินเท่านั้น ซึ่งคำว่า เจ้าของที่ดิน น่าจะต้องแปลรวมถึงเจ้าของที่ดินมือเปล่าด้วย แม้ตามประมวลกฎหมายที่ดินจะไม่ถือว่ามีการมสิทธิ์ คงมีแต่สิทธิครอบครองก็ตาม ทั้งนี้เพราะเหตุว่า ที่ดินมือเปล่า เจ้าของที่ดินมีสิทธิเกือบเท่ากรรมสิทธิ์ทุกอย่าง เพียงแต่ประมวลกฎหมายที่ดินไม่ถือว่ามีการมสิทธิ์ จนกว่าจะได้รับโฉนด หรือโฉนดตราจองแล้วเท่านั้น^{๘๒}

สิทธิเหนือพื้นดินนี้ เจ้าของที่ดินยังคงมีการมสิทธิ์หรือสิทธิครอบครองอยู่ เพียงแต่ยอมให้ผู้อื่นเข้ามามีการมสิทธิ์ในโรงเรือน สิ่งปลูกสร้าง หรือสิ่งเพาะปลูกที่อยู่บนดินหรืออยู่ใต้ดินนั้นเท่านั้น เช่น ก. เป็นเจ้าของที่ดิน แต่ยอมให้ ข. มาปลูกบ้านบนที่ดินนั้นโดยให้ ข. เป็นเจ้าของบ้าน ดังนี้ ข. ได้ชื่อ

^{๘๒} เรื่องเดียวกัน, หน้า 300.

ว่ามีสิทธิเหนือพื้นดินของ ก. ในโรงเรือนนั้น^{๖๓}

สิทธิเหนือพื้นดินคล้ายกับการให้เช่าที่ดินเพื่อปลูกโรงเรือนหรือสิ่งปลูกสร้างมาก คงต่างกันในเรื่องที่ว่า ถ้าเป็นการเช่า ต้องเสียค่าเช่า แต่สิทธิเหนือพื้นดินจะเสียค่าเช่า ค่าตอบแทนอย่างอื่นหรือไม่ก็ได้ และการเช่าถ้าไม่เกินสามปี ไม่ต้องจดทะเบียนต่อพนักงานเจ้าหน้าที่ แต่สิทธิเหนือพื้นดินไม่ว่าจะมีระยะเวลาเท่าใด ต้องทำเป็นหนังสือและจดทะเบียนต่อพนักงานเจ้าหน้าที่เสมอ^{๖๔}

สิทธิเหนือพื้นดินจะเกิดขึ้นได้ก็แต่โดยนิติกรรมเท่านั้น และสิทธิเหนือพื้นดินมิใช่สิทธิเฉพาะตัว จึงอาจโอนกันต่อไปได้ หรืออาจรับมรดกกันได้เมื่อผู้ทรงสิทธิเหนือพื้นดินตาย เว้นแต่นิติกรรมก่อตั้งสิทธิเหนือพื้นดินจะห้ามไว้ (ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1411)

1.6 สิทธิเก็บกิน หมายถึง สิทธิที่จะเข้าครอบครอง ใช้ และถือเอาประโยชน์จากอสังหาริมทรัพย์ของผู้อื่น โดยจะเสียค่าเช่าหรือผลประโยชน์ตอบแทนหรือไม่ก็ได้ (ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1417) สิทธิเก็บกินเป็นทรัพย์สินชนิดที่ตัดทอนอำนาจกรรมสิทธิ์ของเจ้าของอสังหาริมทรัพย์มากกว่าทรัพย์สินชนิดอื่นๆทั้งหลาย กล่าวคือ สิทธิของเจ้าของทรัพย์สินตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1336 โอนมาเป็นของผู้ทรงสิทธิเก็บกินเกือบทั้งหมด คงเหลือเพียงสิทธิที่จะจำหน่ายทรัพย์สิน

^{๖๓} เรื่องเดียวกัน, หน้า 300-301.

^{๖๔} เรื่องเดียวกัน, หน้า 301.

เท่านั้นซึ่งยังคงอยู่กับเจ้าของทรัพย์สิน^{๑๕}

สิทธิเก็บกิน จะต้องเป็นการใช้หรือถือเอาประโยชน์จากอสังหาริมทรัพย์ของผู้อื่น โดยมีได้ระบุหรือจำกัดการใช้ หรือประโยชน์เฉพาะอย่างไว้ กล่าวคือ เป็นการใช้หรือถือเอาประโยชน์โดยไม่มีข้อจำกัด^{๑๖} ลักษณะนี้จึงต่างกับการติดพันในอสังหาริมทรัพย์ เพราะการติดพันในอสังหาริมทรัพย์ จะต้องเป็นการได้ใช้ หรือถือเอาประโยชน์จากอสังหาริมทรัพย์เฉพาะสิ่ง เฉพาะอย่าง ตามที่ระบุไว้ในนิติกรรมก่อตั้งการติดพันในอสังหาริมทรัพย์เท่านั้น

เมื่อเจ้าของอสังหาริมทรัพย์มอบสิทธิเก็บกินให้ผู้ใดไปแล้ว เจ้าของอสังหาริมทรัพย์หามีอำนาจจัดการใช้สอย ถือเอาประโยชน์ หรือครอบครองอสังหาริมทรัพย์นั้นแต่อย่างใดต่อไปอีกไม่

สิทธิเก็บกินจะเกิดขึ้นได้ก็แต่โดยนิติกรรมเท่านั้น และเป็นสิทธิเฉพาะตัวของผู้ทรงสิทธิ ถ้าผู้ทรงสิทธิเก็บกินถึงแก่ความตาย สิทธิเก็บกินย่อมระงับไป

1.7 การติดพันในอสังหาริมทรัพย์ เป็นทรัพย์สินชนิดหนึ่งซึ่งเจ้าของอสังหาริมทรัพย์ มีความผูกพันที่จะต้องชำระหนี้จากอสังหาริมทรัพย์นั้น เป็นคราวๆให้แก่บุคคลอื่น เรียกว่า ผู้รับประโยชน์ หรือต้องยอมให้ผู้อื่นได้ใช้หรือถือเอาประโยชน์จากอสังหาริมทรัพย์นั้น (ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1429) เช่น ก.เจ้าของบ้านเช่า มีความผูกพันที่จะต้องแบ่งค่าเช่า

^{๑๕} เรื่องเดียวกัน, หน้า 307.

^{๑๖} เรื่องเดียวกัน, หน้า 308.

ให้ ข. เป็นรายเดือนทุกเดือนไปมีกำหนด 5 ปี หรือ ก. เจ้าของที่ดินยินยอมให้ ข. มาทำนาในที่ดินนั้น มีกำหนด 3 ปี^{๑๗} เป็นต้น

การตีตมในอสังหาริมทรัพย์เป็นทรัพย์สินที่กว้างขวางกว่าทรัพย์สินประเภทต่างๆที่กล่าวไว้ในบรรพ 4 แห่งประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ กล่าวกันว่า หากทรัพย์สินที่ก่อตั้งขึ้นนั้น ไม่อาจปรับเข้ากับภาระจำยอม สิทธิอาศัย สิทธิเหนือพื้นดินและสิทธิเก็บกินแล้ว มักจะปรับได้กับการตีตมในอสังหาริมทรัพย์เสมอ^{๑๘}

การตีตมในอสังหาริมทรัพย์ จะได้มาแต่เฉพาะโดยทางนิติกรรมเท่านั้น และเป็นสิทธิเฉพาะตัว ซึ่งตามปกติจะโอนกันมิได้ ไม่ว่าในระหว่างที่ผู้รับประโยชน์จะยังมีชีวิตอยู่ หรือตกทอดไปโดยทางมรดก เว้นแต่จะได้รับอนุญาตไว้ในนิติกรรมก่อตั้งการตีตมนั้นให้โอนกันได้ (ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1431)

2. บุคคลสิทธิ เป็นความผูกพันที่มีผลในกฎหมาย ซึ่งบุคคลฝ่ายหนึ่งเรียกว่า เจ้าหนี้ มีสิทธิจะได้รับชำระหนี้ด้วยการกระทำ หรืองดเว้นกระทำ หรือส่งมอบทรัพย์สิน อย่างใดอย่างหนึ่งจากบุคคลอีกฝ่ายหนึ่งเรียกว่า ลูกหนี้^{๑๙} และสิทธิที่เจ้าหนี้จะได้รับชำระหนี้ดังกล่าวนี้ เป็นสิทธิเรียกร้องที่กฎหมายรับรอง

^{๑๗} เรื่องเดียวกัน, หน้า 323.

^{๑๘} เรื่องเดียวกัน, หน้า 324.

^{๑๙} พิชญ์ รพินทร์, ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับกฎหมายทั่วไป ภาค 2 บุคคล ภาค 3 สิทธิ, หน้า 118.

โดยประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 194 บัญญัติว่า "ด้วยอำนาจแห่ง
 มูลหนี้เจ้าหนี้ย่อมมีสิทธิจะเรียกให้ลูกหนี้ชำระหนี้ได้ อนึ่ง การชำระหนี้ด้วย
 งดเว้นการอันใดอันหนึ่งก็ย่อมมีได้"

เมื่อบุคคลสิทธิ เป็นสิทธิที่บุคคลฝ่ายหนึ่งมีสิทธิเรียกร้องบุคคลอีกฝ่าย
 หนึ่ง ให้กระทำการหรืองดเว้นการกระทำอย่างใดอย่างหนึ่ง จึงเป็นสิทธิที่
 บังคับเอากับตัวบุคคลไม่ใช่บังคับเอากับทรัพย์สิน แม้จะไม่ได้บังคับเอากับตัว
 ทรัพย์สินโดยตรงแต่ก็เป็นสิทธิเรียกร้องให้ผู้อื่นทำประโยชน์ในทางทรัพย์สินให้แก่
 ตน จึงนับว่าเป็นสิทธิเกี่ยวกับทรัพย์สินด้วยอย่างหนึ่ง เช่น สิทธิตามสัญญาต่างๆ
 สิทธิเรียกค่าสินไหมทดแทนจากการละเมิด เป็นต้น⁷⁰

บุคคลสิทธิ ได้รับความคุ้มครองจากประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์
 โดยเฉพาะในบรรพ 2 ว่าด้วยหนี้ และบรรพ 3 ว่าด้วยเอกเทศสัญญา ซึ่ง
 ตามปกติลูกหนี้ผู้ไม่ปฏิบัติตามชำระหนี้ตามสิทธิเรียกร้องของเจ้าหนี้ ย่อมถูกบังคับ
 ให้รับผิดชอบในทางแพ่ง⁷¹ เช่น การชดใช้ค่าสินไหมทดแทน เป็นต้น แต่บุคคลสิทธิ
 นั้นเจ้าของสิทธิไม่อาจบังคับให้เป็นไปตามสิทธิได้ด้วยตนเอง ถ้ามีบุคคลอื่นมา
 ละเมิดหรือโต้แย้งสิทธิ จะต้องขอความคุ้มครองโดยใช้สิทธิทางศาลเสมอ⁷²

⁷⁰ บัญญัติ สุชีวะ, กฎหมายลักษณะทรัพย์, หน้า 64.

⁷¹ โพนม จันทรัดคะ, ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับกฎหมายทั่วไป,
 หน้า 490.

⁷² จิต เศรษฐบุตร, หนี้ เล่ม 2, พิมพ์ครั้งที่ 5 (กรุงเทพ
 มหานคร: มิตรนราการพิมพ์, 2528), หน้า 404.

ในกรณีที่สิทธิของบุคคลเป็นบุคคลสิทธิ หรือสิทธิตามสัญญาในอันที่จะได้รับกรรมสิทธิ์ในทรัพย์สินมาในอนาคต แต่ได้มีภัยอันตรายซึ่งเกิดจากการประทุษร้ายอันละเมิดต่อกฎหมายเกิดขึ้นในปัจจุบัน บุคคลจะกระทำการเพื่อป้องกันสิทธิที่จะได้รับมาในอนาคตได้หรือไม่ เช่น นายแดงและนายดำตกลงกันทำสัญญาจะซื้อจะขายที่ดินของนายดำ 1 แปลง มีการวางมัดจำและนัดโอนทางทะเบียนแล้ว ก่อนถึงวันนัดโอนกรรมสิทธิ์ นายดำได้ขุดหน้าดินในที่ดินแปลงดังกล่าวไปในกรณีเช่นนี้ นายแดงจะใช้กำลังเข้าป้องกันเพื่อมิให้นายดำขุดหน้าดินในที่ดินแปลงที่ตกลงซื้อขายกันได้หรือไม่ กรณีเช่นที่กล่าวนี้จะได้วิเคราะห์ต่อไป

ลักษณะสำคัญของบุคคลสิทธิ มีดังนี้

1. บุคคลสิทธิ มีวัตถุประสงค์เป็นการกระทำหรือละเว้นกระทำการ เช่น ผู้ซื้อสิทธิตามสัญญาซื้อขาย ที่จะบังคับให้ผู้ขายส่งมอบทรัพย์สินที่ซื้อขายทำนองเดียวกันผู้ขายก็มีสิทธิบังคับให้ผู้ซื้อชำระราคาได้เช่นกัน⁷³
2. บุคคลสิทธิอาจเกิดขึ้นโดยนิติกรรม หรือโดยนิติเหตุ ก็ได้
3. บุคคลสิทธิ ก่อให้เกิดหน้าที่แก่บุคคลโดยเฉพาะเจาะจงเท่านั้น ไม่อาจจะใช้ยื่นต่อบุคคลอื่น ๆ ที่มีใช้คู่กรณี⁷⁴ กล่าวคือ คู่สัญญา ทายาท หรือผู้สืบสิทธิจากคู่สัญญาเท่านั้น ที่มีหน้าที่ต้องกระทำการหรือละเว้นกระทำการตาม

⁷³ โสภณ รัตนากร, คำอธิบายประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ว่าด้วยหนี้ : บทเบ็ดเสร็จทั่วไป, หน้า 36.

⁷⁴ เรื่องเดียวกัน, หน้า 35.

สัญญา หรือในกรณีละเมิดก็ก่อให้เกิดหน้าที่ต้องชดใช้ค่าสินไหมทดแทนเฉพาะ
ตัวผู้ทำละเมิดเท่านั้น เว้นแต่จะมีกฎหมายบัญญัติไว้เป็นอย่างอื่น

4. บุคคลสิทธิมีลักษณะไม่ถาวรและย่อมสิ้นไปถ้ามิได้ใช้สิทธินี้ภายใน
อายุความที่กฎหมายกำหนดไว้⁷⁵ กล่าวคือ ผู้ทรงบุคคลสิทธิในอันที่จะเรียก
ร้องให้ผู้ใดกระทำการใด บุคคลนั้นจะต้องใช้สิทธิดังกล่าวภายในระยะเวลาที่
กฎหมายกำหนดไว้ ถ้าพ้นกำหนดเวลานี้ไปแล้ว สิทธิของบุคคลนั้นย่อมสิ้นไป
จะบังคับให้บุคคลอีกฝ่ายหนึ่งกระทำการตามสิทธินั้นอีกไม่ได้

ความแตกต่างระหว่างทรัพย์สินกับ บุคคลสิทธิ⁷⁶

1. ทรัพย์สินมีวัตถุแห่งสิทธิเป็นทรัพย์สินโดยตรง

บุคคลสิทธิมีวัตถุแห่งสิทธิเป็นการกระทำหรืองดเว้นการกระทำ

2. ทรัพย์สินจะเกิดขึ้นได้ก็แต่โดยอาศัยอำนาจของกฎหมายเท่านั้น

บุคคลสิทธิ ย่อมเกิดขึ้นโดยนิติกรรมหรือเกิดโดยนิติเหตุ

3. ทรัพย์สิน ก่อให้เกิดหน้าที่แก่บุคคลทั่วไป คือ บุคคลอื่นใดก็
ตามมีหน้าที่ต้องงดเว้นไม่ขัดขวางต่อการใช้ทรัพย์สินของเจ้าของทรัพย์สิน

⁷⁵ เรื่องเดียวกัน, หน้า 38.

⁷⁶ บัญญัติ สุชีวะ, กฎหมายลักษณะทรัพย์สิน, หน้า 65 - 67.

บุคคลสิทธิ ก่อให้เกิดหน้าที่แก่บุคคลโดยเฉพาะเจาะจงเท่านั้น กล่าวคือ คู่สัญญา ทายาท หรือผู้สืบทอดสิทธิของคู่สัญญาเท่านั้น ที่มีหน้าที่กระทำ หรืองดเว้นกระทำการตามสัญญา เช่น ก.ทำสัญญาจะขายที่ดินให้ ข. แต่แล้ว กลับเอาไปโอนขายให้ ค. ดังนี้ ข. จะบังคับให้ค. โอนที่ดินคืนให้ตนไม่ได้ ข. มี สิทธิเพียงจะบังคับเรียกค่าสินไหมทดแทนจาก ก. หรือถ้าเป็นกรณีที่อยู่ในข่าย มาตรา 237 แห่งประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ ข. ก็อาจขอให้เพิกถอน การโอนอันเป็นการฉ้อฉลนั้นเสียได้⁷⁷ ส่วนในเรื่องละเมิด ก็ก่อให้เกิดหน้าที่ ชดใช้ค่าสินไหมทดแทนแต่เฉพาะแก่ผู้ทำละเมิดเท่านั้น เว้นแต่ในกรณีพิเศษตาม ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 425, 427, 428 ถึง 430 และ 433 ผู้อื่นบางคนจึงมีหน้าที่เช่นผู้ทำละเมิดด้วย⁷⁸

4. ทรัพย์สิน มีลักษณะคงทนถาวรและไม่หมดสิ้นไปโดยการไม่ใช้

บุคคลสิทธิ มีลักษณะไม่ถาวร และย่อมสิ้นไป ถ้ามิได้ใช้สิทธินี้ภายในกำหนดเวลาที่กฎหมายกำหนดไว้

2.4 การคุ้มครองสิทธิ

การคุ้มครองสิทธิ คือ การป้องกันมิให้บุคคลภายนอกเข้ามา รบกวนสิทธิของตน⁷⁹ ซึ่งอาจทำได้ 2 ทาง คือ

⁷⁷ เรื่องเดียวกัน, หน้า 64 - 65.

⁷⁸ เรื่องเดียวกัน, หน้า 66.

⁷⁹ โปยม จันทรัตตะ, ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับกฎหมาย, หน้า 535-

2.4.1 การคุ้มครองสิทธิด้วยตนเอง

แต่เดิมมาเมื่อยังไม่มีกฎหมาย คนทุกคนต้องป้องกันและคุ้มครองสิทธิของตนด้วยตนเอง ผู้ใดมีกำลังมีฝีมือเหนือกว่าก็จะเป็นผู้ชนะ ครั้นต่อมา มีกฎหมายเกิดขึ้น กฎหมายก็ทำหน้าที่คุ้มครองบุคคลทุกคนแทน เมื่อมีผู้มาละเมิดสิทธิ กฎหมายก็ลงโทษให้ แต่บางครั้ง การที่จะปล่อยให้ถูกละเมิดสิทธิแล้วจึงไปขอความช่วยเหลือจากกฎหมายนั้น อาจไม่ทันการและไม่คุ้มค่ากัน กฎหมายได้เล็งเห็นถึงสิทธิพื้นฐานของมนุษย์อันหนึ่ง คือ สิทธิในการป้องกันตนเอง^{๘๐} เมื่อบุคคลกำลังจะถูกละเมิดสิทธิ บุคคลนั้นย่อมมีอำนาจโดยชอบที่จะป้องกันสิทธิของตน ซึ่งถ้าได้กระทำไปภายในขอบเขตของกฎหมาย แม้เป็นความเสียหายแก่บุคคลอื่นเนื่องจากการป้องกันนั้น ก็ไม่มีความผิดทางอาญา ตามประมวลกฎหมายอาญาไทย มาตรา 68^{๘๑} ประมวลกฎหมายอาญาฝรั่งเศส มาตรา 328 , 329 และ Model Penal Code ของสหรัฐอเมริกา มาตรา 3.04 , 3.05 , 3.06

2.4.2 การคุ้มครองสิทธิโดยศาลยุติธรรม

ศาลยุติธรรม เป็นสถานที่ชำระคดีความด้วยความเที่ยงตรง ซึ่งบุคคลย่อมมีสิทธิร้องขอความคุ้มครอง เพื่อความเป็นธรรมในสิทธิที่ตนมีอยู่เท่า

^{๘๐}พิพัฒน์ จักรางกูร, คำอธิบายประมวลกฎหมายอาญา ภาค 1 (กรุงเทพมหานคร : กรุงเทพมหานครพิมพ์ 2525), หน้า 253.

^{๘๑}พิชญ์ รพินทร์, ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับกฎหมายทั่วไป ภาค 2 บุคคล ภาค 3 สิทธิ, หน้า 176.

เทียมกันทุกคน^{๘๒} กล่าวคือ เมื่อมีการละเมิดสิทธิเกิดขึ้น บุคคลย่อมมีทางที่จะได้รับความคุ้มครองสิทธิโดยการนำคดีมาสู่ศาล แม้บุคคลอาจกระทำการป้องกันสิทธิของตนโดยพลการได้ แต่การใช้กำลังป้องกันสิทธิด้วยตนเองจะต้องจำกัดเฉพาะที่จำเป็น หากกระทำไปเกินสมควรแก่เหตุ หรือเกินกว่ากรณีแห่งการจำต้องกระทำเพื่อป้องกัน ผู้กระทำอาจต้องรับผิดชอบ^{๘๓}

ฉะนั้นการร้องขอต่อศาลให้เป็นผู้พิจารณาวินิจฉัย และบังคับคดีให้เป็นไปตามคำพิพากษาหรือคำสั่งของศาล จึงเป็นวิธีการที่บุคคลพึงเชื่อมั่นได้ว่า จะได้รับความเป็นธรรมด้วยความปลอดภัยและแน่นอนเด็ดขาดยิ่งกว่า

^{๘๒} เรื่องเดียวกัน, หน้า 177.

^{๘๓} โปยม จันทรคคะ, ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับกฎหมาย, หน้า 536.

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย